

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕВАГ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Карпенко О.А., кандидат економічних наук

Ковальчук С.О.

Єфімова Є.О.

Актуальність теми. Для виробництва будь-якої продукції, необхідні сировина, матеріали, напівфабрикати, конструкції, технологічне обладнання та ін. А для цього слід чітко організувати рух різноманітних ресурсів, що прийнято називати логістикою. Логістика охоплює як сферу виробництва, так і сферу обміну матеріальних благ (підсистема матеріально-технічного постачання і збуту продукції). Вона націлена на створення та контроль діяльності єдиної системи управління виробництвом та маркетингом, фінансовими та економічними розрахунками і обробкою необхідної інформації. Розв'язання цих завдань стосовно різних видів ресурсів має свою специфіку. Важливою складовою пошуку ефективних рішень у галузі матеріально-технічного забезпечення є побудова раціональних логістичних рішень, тобто визначення складу й характеру діяльності господарчих структур, що беруть участь у русі матеріального потоку. За певних умов доцільно подовжити логістичний ланцюг, включити до нього торговельних посередників. Особливо це стосується процесу матеріально-технічного забезпечення малого бізнесу.

Стан наукової розробки. Теоретичні засади щодо логістичної діяльності та аналізу матеріально-технічного забезпечення підприємства належать: Іванілову, Кузнєцовій, Мате, Сергєєву та ін. На початку 1990-х рр. російськими вченими-фахівцями в економіці матеріально-технічного постачання освоюється і розробляється теорія логістики у ринковому розумінні. На Заході термін "логістика" стосовно економіки і підприємництва вперше використаний в роботі Е. Смікея, Д. Бауерсокса і Ф. Моссман "Управління фізичним розподілом: логістичні проблеми фірми" і з тих пір трактується більшістю фахівців як управління рухом товарів. Видатним спеціалістом-логістикою Р. Баллоу бізнес-логістика розглядається як управління рухом і запасами товарів від точки до точки придбання споживання. Мета логістики, на його думку, отримати потрібні товари або послуги в потрібному місці, у потрібний час, в бажаному вигляді з найменшими витратами.

Мета і завдання статті. Теоретичне обґрунтування і практичне застосування логістичного підходу в управлінні діяльністю господарчих структур, що беруть участь у русі матеріального потоку, а також дослідження централізованої форми управління та пошук ефективних рішень в системі організації матеріально-технічного забезпечення.

Основний матеріал. Логістика - це складова частина процесу поставок, яка включає в себе планування, реалізацію та контроль за переміщенням і складським зберіганням прямих і зворотних потоків товарів, послуг і пов'язаної з ними інформації у процесі їх руху від пункту відправлення до пункту призначення, з метою максимально повного задоволення вимог замовників та клієнтів.

Головна ідея логістики - організація у рамках єдиного потокового процесу переміщення матеріалів та інформації вздовж всього ланцюга від виробника до споживача. Принципи логістичного підходу вимагають інтеграції матеріально-технічного забезпечення, виробництва, транспорту, збуту і передачі інформації про пересування товарно-матеріальних цінностей у єдину систему, що повинно підвищити ефективність роботи у кожній із цих сфер і міжгалузеву ефективність.

Матеріально-технічне забезпечення - галузь сфери матеріального виробництва, організуюча доведення продукції виробничо-технічного призначення до споживачів.

Такі терміни, як матеріально-технічне забезпечення і логістика майже взаємозамінні. Разом з тим між цими поняттями можна провести й певні смислові відмінності, які допоможуть усвідомити різницю між традиційними поняттями про постачання і організації матеріально-технічного забезпечення і логістикою.

При створенні готового продукту потрібні різного роду матеріальні ресурси. Підприємства, випускаючи різноманітну по видах продукцію, споживають при їх виробництві широку номенклатуру матеріалів.

Основною метою раціональної організації матеріально-технічного забезпечення виробництва є своєчасне задоволення потреб виробництва в матеріалах з максимально можливою економічною ефективністю. Вона співпадає з метою постачальницької логістики. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити цілий ряд завдань:

- виявити номенклатуру споживаних у виробництві матеріальних ресурсів;
- забезпечити точну відповідність між кількістю поставок і потребами в них;
- витримувати обґрунтовані терміни закупівлі матеріалів і напівфабрикатів;
- дотримувати вимоги виробництва за якістю матеріалів;
- забезпечувати своєчасну доставку матеріалів у виробничі підрозділи і на робочі місця

(рішення цієї задачі забезпечується за рахунок координації і інтеграції робіт по матеріально-технічному забезпеченню виробництва, раціональній організації складського і транспортного господарств поліграфічного підприємства) [1].

Велика роль в поліпшенні використання матеріальних ресурсів підприємств належить системі матеріально-технічного забезпечення (МТЗ) виробництва.

До служб МТЗ належать:

— матеріально-технічне постачання, яке має своєчасно забезпечувати і регулювати поставки для виробничого процесу сировини, напівфабрикатів, комплектуючих деталей. Крім того, органи постачання та збуту забезпечують виконання послуг в обсязі, номенклатурі та в терміни, що встановлені господарськими угодами;

— складування і зберігання матеріалів, палива, сировини і готової продукції, яке забезпечується складським господарством, що є виробничо-технічною базою системи постачання і збуту;

— виробничо-технічну комплектацію готової продукції; вона особливо важлива, бо часто виробничий процес потребує поставки сировини суворо за календарними графіками. Тому служби виробничо-технологічної комплектації забезпечують підбір матеріально-технічних ресурсів, суворо в певній кількості і номенклатурі, в задані терміни за добовим та погодинними графіками, які узгоджені з підприємством-виробником;

— інструментальне господарство і службу технологічної оснастки; вони повинні забезпечувати підприємство інструментом, пристроями, технологічною оснасткою, формами високої якості при мінімальних витратах на їхнє виробництво. Ці служби зумовлюють успіх впровадження передової технології, механізації трудомістких робіт;

— ремонтно-механічні цехи і служби повинні забезпечувати робочий стан парку обладнання, машин, шляхом його ремонту та модернізації. Чітка робота цих служб великою мірою визначає результати роботи виробничого підприємства. Вказані цехи і служби звичайно підпорядковані головному механіку підприємства;

— транспортне господарство, яке забезпечує переміщення матеріально-технічних ресурсів всередині виробничого процесу і поза його межами. Особливо точної та ритмічної роботи потребує технологічний транспорт, який зв'язує окремі процеси в єдину виробничу систему.

Система матеріально-технічного забезпечення включає:

— поставки матеріальних ресурсів для державних потреб;

— оптову торгівлю матеріально-технічними ресурсами та технологічним обладнанням;

— торгівлю матеріально-технічними ресурсами через систему товарних бірж, торговельних центрів та посередницьких підприємств [1].

Таким чином, важливою складовою пошуку ефективних рішень у сфері матеріально-технічного забезпечення є побудова раціональних логістичних рішень.

Зона функціонального обслуговування логістикою, сфери матеріально-технічного забезпечення визначається вирішенням завдань, пов'язаних з придбанням і доставкою матеріально-технічних ресурсів у місця споживання в необхідній кількості та потрібної якості, в обумовлений термін за оптимальних фінансових витрат з урахуванням того, що в ринковій економіці матеріально-технічні постачання організуються як бізнес-процес за умови взаємодії виробників з постачальниками в конкурентному середовищі.

Державний характер системи матеріально-технічного забезпечення реалізовувалася через систему обов'язків для всіх підприємств і галузей: планів розподілу продукції, замовлень нарядів на постачання або планів закріплення підприємств один до одного.

У промислових фірмах країн з ринковою економікою в основному застосовуються дві форми організації матеріально-технічного забезпечення, що функціонує на принципах логістики, - централізована і децентралізована. Кожній із зазначених форм може бути властива згрупована або

розкидана служба постачання і збуту. При згрупованій службі всі її підрозділи, що виконують окремі функції (постачання, збут, зберігання запасів, перевезення і т.д.), знаходяться у віданні одного відділу. Для розкиданої служби характерно розосередження лінійних підрозділів по двох або більше відділам.

Централізація в принципі вважається доцільною, якщо тільки вона не сковує ініціативу підприємств, що входять в ту чи іншу фірму і спеціалізуються на випуску певних видів продукції. Основні переваги централізації управління службами матеріально-технічного забезпечення полягають у зниженні витрат і створенні умов для розробки єдиної заготівельної, збутової і транспортної політики фірм. Імпульсом до більш широкого застосування на фірмах західних країн централізованої форми організації управління матеріально-технічним забезпеченням послужила переорієнтація виробництва на випуск товарів, потрібних певним категоріям споживачів. Це призвело до зростання витрат, пов'язаних з реалізацією готової продукції [2].

Зазвичай централізована форма управління матеріально-технічним забезпеченням застосовується на фірмах, що випускають однорідну продукцію і мають невелике число підприємств, розташованих в одному регіоні. Перевага децентралізованої форми управління віддається на фірмах з підприємствами, розміщеними в різних районах і спеціалізуються на випуску одного або декількох видів продукції (тобто на фірмах з диверсифікованим виробництвом). Іноді використовується змішана форма управління. Вона зустрічається на фірмах з підприємствами, що споживають різне сировину і матеріали і разом з тим мають великий обсяг поставок деяких з них.

Скорочення витрат обігу при централізації матеріально-технічного забезпечення досягається за рахунок того, що вона, сприяючи укрупненню партій придбаних товарів у постачальників (тобто при такій організаційній формі фірми можуть виходити на ринок як великі оптові покупці), робить можливим більш широкий вибір останніх і створює умови для вигідного контрактації транспорту та отримання знижок на ціну товарів. При децентралізованій формі організації служб постачання і збуту виробничі відділення і підприємства фірми змушені робити закупівлі порівняно невеликого обсягу і нести через це суттєві транспортні витрати [3].

Централізація матеріально-технічного забезпечення скорочує витрати обігу ще й за рахунок зменшення матеріальних запасів у кожному виробничому відділенні та підприємстві фірми, зниження витрат на проектування і експлуатацію меншого числа інформаційних контрольованих систем. У той же час підвищується координація робіт з іншими службами фірми, створюється основа для більш успішного вирішення виникаючих між ними конфліктів і встановлення більш дієвого контролю за розподілом і споживанням.

Разом з тим хотілося б відзначити, що централізація управління матеріально-технічним забезпеченням викликає певні складнощі. Це, зокрема, належить до тих фірм, в яких окремі підприємства та підрозділи несуть повну відповідальність за отримання прибутку. Володіючи автономією і піддаючись відносно менш жорсткому контролю з боку керівництва фірми, вони побоюються, що централізація в області матеріально-технічного забезпечення може призвести до ущемлення свободи їх вибору. Як вже зазначалося, централізована і децентралізована форми організації управління матеріально-технічним забезпеченням на фірмах можуть мати згруповану і розкидану службу постачання і збуту товарів. Все різноманіття підходів до проблем управління можна формалізувати поруч схем, що відбивають їх типові риси [2].

У головних промислово розвинених країнах існує відпрацьований більш менш стандартний механізм матеріально-технічного забезпечення. Наприклад, матеріальне забезпечення виробничого процесу оброблювальних галузей у ФРН засноване на системі складів підприємств-постачальників, центральних складів і складів забезпечуваних підприємств.

Традиційна система організації матеріального постачання у ФРН заснована на принципі зберігання запасів. В цьому випадку потрібно оформлення документу про отримання необхідних для виробництва матеріалів на складі фірми, де ці матеріали підбираються і передаються одержувачеві або доставляються прямо на робочі місця. У випадку якщо потрібні підприємству матеріали відсутні на складі фірми, робиться запит в орган закупівель. На основі запиту закупівельний орган оформляє замовлення і посилає воно постачальникові. Постачальник приймає замовлення і забезпечує відправку товарів. На підприємство-замовник вирушають великі партії матеріалів, як правило, автомобільним або залізничним транспортом. Замовлені вантажі після їх вступу приймають на центральному приймальному пункті компанії. Тут перевіряють якість матеріалів, їх відповідність заявці по кількості і номенклатурі. Після оформлення відповідних документів про вступ товарів вони доставляються на окремі виробництва [4].

Уся документація формується так, щоб було можливе застосування ЕОМ на трьох стадіях процесу матеріально-технічного постачання. Значний вплив на закупівельну логістику чинить сама організація процесу виробництва в умовах швидкої зміни ситуації на ринку збуту і закупівель.

В умовах розвинутого ринку головна проблема логістичної ланки постачання полягає в тому, що ринкова потреба постійно змінюється в проміжку часу між початком постачань і використанням компонентів. Це призводить до ситуації, коли терміни постачань можуть бути відсунуті через те, що з виробництва і від постачальників поступають деталі, в яких немає більше необхідності, тоді як бракує інших компонентів для виконання поточних замовлень клієнтів [5].

Оптимізація в управлінні запасами вимагає максимальної гарантії своєчасності поставок при збереженні економічної ефективності сервісу. Спеціалізовані логістичні рішення в області контрактної логістики покращують процеси та підходи до матеріально-технічного постачання підприємств, стабілізуючи вхідні потоки закуплених товарів, сировини і матеріалів. З цією метою вантажі надходять в накопичувальні і консигнаційні склади підприємств. Таким чином, у клієнта немає необхідності створювати додаткові страхові запаси і одночасно підвищується якість послуг в процесі поставки продукції. Додатковий сервіс, як наприклад облік і повернення порожньої тари, може бути плавно інтегрований в ланцюг поставок.

Висновки. Однією з найважливіших функцій логістики є ефективна організація матеріально-технічного забезпечення споживачів. В умовах "ринку покупця" до даного процесу з боку споживачів пред'являються високі вимоги, які полягають не тільки в прагненні задовольнити потреби виробництва в матеріально-технічних ресурсах, а й в отриманні зручного логістичного сервісу при мінімальному рівні витрат.

Логістична діяльність ґрунтується на трьох основах: техніка як сукупність усіх технічних засобів та обладнання, що супроводжують матеріальні ресурси; інформація як сукупність усієї статичної та динамічної інформації про рух матеріальних та нематеріальних потоків у системах; економіка підприємства і народного господарства.

Матеріально-технічне забезпечення як одна з галузей сфери товарного обігу, що виконує функції обігу засобів виробництва, виконує велику роль у підвищенні ефективності виробництва. Воно виступає в якості опосередкованого зв'язку між виробництвом та виробничим споживанням продукції виробничо-технічного призначення та його діяльність з розширенням масштабів виробництва неперервно зростає.

Література.

1. Іванілов О.С. Економіка підприємства К.: Центр учбової літератури, 2009. - 728 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://pidruchniki.ws/18211001/ekonomika/vstup_ekonomika_pidpriyemstva;
2. Мате Э. Материально-техническое обеспечение деятельности предприятия / Э. Мате, Д. Тиксье. — М.: А/О Изд. группа "Прогресс1993;
3. <http://bugabooks.com/book/109-logistika/21-42-mexanizm-funkcionirovaniya-zakupochnoj-logistiki.html>;
4. Николайчук В. Взаимосвязь и различия логистики и маркетинга// Экономика Украины.- 1999.-№4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// <http://masters.donntu.edu.ua/2003/fem/gavrishchuk/library/index1.htm>;
5. Крикавський Є. Економічний потенціал логістичних систем / Є. Крикавський. - Львів: ДУ "Львівська політехніка 1997. - 168 с.

УДК 338.1

ПРИРОДНІ МОНОПОЛІЇ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ

Клименко І.С., кандидат технічних наук

Вступ. Більшість світових економік мають монополізовані сектори, певний відсоток яких складають природні монополії. Ці утворення через особливі умови мають обмежені фактори конкуренції, або зовсім їх не мають. Природна монополія - ринкова структура, що виникла в результаті дії об'єктивних техніко-економічних чинників в деяких галузях економіки. Монополія